

ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ

Тетяна БАБЕНКО (Кіровоград)

У статті пропонується аналіз критеріїв, показників та рівнів інформаційної культури майбутнього вчителя історії

В статтє предлагается анализ критериев, показателей и уровней информационной культуры будущего учителя истории

Ключові слова: інформаційна культура майбутнього вчителя історії, критерії інформаційної культури, рівні інформаційної культури майбутнього вчителя історії.

Україна поступово від постіндустріального суспільства приходить до інформаційного суспільства, в якому інформація використовується як стратегічний ресурс. Місце освіти в житті сучасного суспільства багато в чому визначається постійно зростаючою роллю знань, інформації, що відобразилось в концепціях інформаційного суспільства, становленні

інформаційної цивілізації. Володіння потрібною інформацією, здатність її здобувати з різних джерел, опрацьовувати, систематизувати, і творчо використовувати стає необхідною умовою повноцінної життєдіяльності, особистої і професійної успішності сучасної людини.

Аналіз професійних вимог до вчителя-історика, визначених у державних документах та наукових публікаціях, дає можливість стверджувати, що інформаційна культура є важливою складовою професіоналізму вчителя історії, його загальної та професійної культури.

Отже, *актуальність дослідження* критеріїв, показників та рівнів інформаційної культури як складової професійної культури майбутнього вчителя історії ми визначаємо з огляду на існуючі протиріччя між бажаним рівнем інформаційної культури та недостатньою спрямованістю навчально-виховного процесу педагогічних ВНЗ на її формування; між отриманим уявленням про сутність інформаційної культури майбутніх вчителів історії та необхідністю визначити її сформованість на основі критеріїв та відповідних рівнів.

Тому *мета статті* - проаналізувати критерії, показники, рівні інформаційної культури майбутнього вчителя історії.

Слід зауважити, що проблема формування інформаційної культури стала предметом наукового пошуку як вітчизняних так і зарубіжних учених. Методологічні засади розуміння сутності інформаційної культури висвітлено у працях Л.Вінарика, М. Вохрищевої, Н. Гендіної, Н. Морзе, Б. Семеновкера, Є. Семенюка та ін.

Особливості формування інформаційної культури у студентів вищих навчальних закладів досліджували М.Жалдак, М.Близнюк, Г.Вишпинська, А.Столяревська, Ю.Вороніна, О.Соколова.

У наукових працях С.Анісімова, М. Астаф'єва, І. Казакова та ін.. інформаційна культура розглядається як фактор професійного становлення особистості.

Узагальнення теоретичних підходів до визначення сутності культури та змістовних характеристик професійної культури вчителя дозволяє нам визначити, що інформаційна культура майбутніх вчителів історії є складовою їхньої загальної та професійної культури, складним особистісним новоутворенням, що включає інформаційну компетентність, соціально й професійно зумовлену сукупність ціннісних орієнтацій, мотивів та зразків діяльності в інформаційному середовищі, механізми соціокультурної регуляції, особистісні здібності, якості і характеристики.

Інформаційна культура є основою професіоналізму майбутнього вчителя історії, показником його професійної готовності і компетентності, як особистісне утворення має свою структуру, функції, критерії, показники, рівні сформованості.

Проведений аналіз змісту та функцій інформаційної культури майбутніх учителів історії дозволяє визначити такі основні критерії сформованості цього утворення:

Індикатори (критерії інформаційної культури)

1. Інформаційно-фахова компетенція

- знання з історії
- знання з методик викладання історії
- знання з педагогіки та основ педагогічної майстерності
- інформаційна компетентність
- знання технологій пошуку інформації

2. Інформаційно-змістовна компетенція

- знання змісту інформаційної культури
- знання функцій інформаційної культури
- знання способів вдосконалення інформаційної культури
- знання теоретичних засад самовдосконалення інформаційної культури
- знання джерел здобуття інформації

3. Компетенція з ІКТ

- знання сучасних ІКТ
- вміння користуватися ІКТ
- комп'ютерна грамотність
- вміння користуватися Інтернетом
- знання і уміння користуватися новими інформаційними технологіями

4. Інформаційно-діяльнісна компетенція

- знання про джерела здобуття професійно-важливої інформації
- практичні уміння і навички роботи з історичними джерелами
- уміння і навички пошуку інформації
- уміння і навички роботи в бібліотеці
- компетенція використання інформації у навчальному процесі

5. Професійно-інформаційна спрямованість

- розуміння сутності інформаційних процесів
- уміння створювати інформаційні системи (продукти)
- уміння планувати структуру дій, необхідних для вирішення поставлених завдань
- звичка звертатися до комп'ютера при вирішенні завдань
- рівень використання різних джерел інформації

6. Інформаційна активність

- активність у роботі з історичними джерелами
- активність у використанні ІКТ
- активність у науково-дослідній роботі
- активність у інформаційно-комунікативній діяльності
- активність використання різних джерел інформації

7. Професійно-інформаційне самовизначення

- рівень професійно-інформаційних потреб
- задоволеність професійно-інформаційних потреб
- рівень ціннісних орієнтацій у роботі з інформацією
- рівень мотивації до інформаційної діяльності
- рівень інформаційної мобільності

8. Психологічна готовність

- рівень пам'яті і уваги
- розвиток критичного мислення
- здатність систематизувати, узагальнювати інформацію
- здатність до аналізу і синтезу інформації
- рівень комунікативних умінь

9. Професійно-інформаційна усталеність

- емоційна стійкість
- дотримання норм і правил інформаційної поведінки
- потреба у професійно-інформаційному самовдосконаленні

- цілеспрямованість інформаційної діяльності
- самостійність і самокритичність у роботі з інформацією

Розглядаючи в якості критеріїв сформованості інформаційної компетентності зазначені компетенції, ми спиралися на результати досліджень відомих науковців В.Краєвського, О.Овчарук, Л.Хоружої, А.Хуторського, та ін., розуміючи компетенції як новоутворення, що характеризуються повнотою, міцністю, дієвістю, функціональністю знань, умінь, навичок, здібностей та якостей, які утворюють зміст певної компетентності, зумовлюють готовність особистості ефективно виконувати певний вид діяльності.

Спрямованість ми розглядаємо як інтегральну якість, яка визначає вибіркоче ставлення особистості до дійсності. Вона вміщує потреби, інтереси, установки, ідеали, життєві цілі майбутнього вчителя. Інформаційна спрямованість визначається змістом, широтою, інтенсивністю, стійкістю, особистісною значущістю мотивів професійної та інформаційної діяльності.

Ми враховуємо думку Л.Онищука, який розглядає професійну активність учителя як його педагогічну діяльність з випереджальною рефлексією, що визначається активним підходом до праці, який виявляється в діловитості, ініціативності та психологічному настрої, зумовлюється інтелектуальними можливостями, рівнем загальних та педагогічних знань і залежить від системи установок, мотивів та цінностей [6, 50]. Ми розглядаємо інформаційну активність як здатність особистості майбутнього вчителя до свідомої, систематичної зумовленої стійкими мотивами та ціннісними орієнтаціями інформаційної діяльності у навчальній, науково-дослідній, пізнавальній, виховній, соціальній та самоосвітній сферах. Інформаційна активність майбутнього вчителя історії зумовлюється усвідомленням потреб підготовки до професійної діяльності та саморозвитку виявляється в сформованості таких особистісних якостей як активність, ініціативність, діловитість, самостійність, наполегливість.

На думку К.Абульханової-Славської самовизначення - це усвідомлення особистістю своєї позиції, котра формується в межах координат системи стосунків. Від того, як складаються стосунки у колективі, в навчальній групі залежить як самовизначення так і суспільна активність особистості [1, 155].

Ми вважаємо, що професійно-інформаційне самовизначення майбутнього вчителя історії залежить від того, наскільки повно він ідентифікує себе з майбутньою професією, педагогічною та інформаційною діяльністю, інтериоризує цінності і установки

професійної субкультури та сприймає норми інформаційної поведінки, зумовлені соціальною роллю та соціально-професійним статусом. У цьому контексті безумовно слід погодитися з В.Сафіним, що самовизначення слід розглядати як певну форму соціалізації, пов'язану з усвідомленням своїх можливостей [7], а також - мети, завдань та способів професійно-інформаційної діяльності, своєї ролі як носія інформаційної культури.

Під професійної усталеністю вчителя історії науковці розуміють синтез властивостей і якостей особистості, що дає можливість упевнено, самостійно, без емоційного напруження виконувати свою педагогічну діяльність у різних часто непередбачених умовах з мінімальними помилками протягом тривалого часу. Відповідно, професійно-інформаційну усталеність й психологічну готовність ми розглядаємо як критерії розвитку індивідуальних якостей та здібностей, що зумовлюють ефективне виконання завдань професійної та інформаційної діяльності.

Проведений аналіз змісту інформаційної культури майбутніх учителів історії дозволяє розглядати її як важливе професійно-особистісне новоутворення, яке цілісно формується у процесі професійної підготовки в результаті задіяння сукупності педагогічних умов, належного педагогічного моделювання процесу професійної підготовки майбутніх учителів та розробити механізм діагностики рівня сформованості досліджуваного утворення у студентів-істориків.

Проведений нами змістовний аналіз досліджуваного утворення дозволяє виділити наступні рівні сформованості особистісного вияву інформаційної культури майбутніх учителів історії:

1. Оптимальний – характеризується сформованістю усіх структурних компонентів, повнотою виявів критеріїв, дієвістю усіх функцій інформаційної культури майбутніх учителів історії.

2. Достатній – характеризується сформованістю усіх структурних компонентів, високим рівнем прояву інформаційно-фахової, інформаційно-змістовної компетенцій, сформованістю та систематичним використанням компетенцій з ІКТ; стійкою інформаційною спрямованістю, розвитком більшості особистісних якостей і здібностей, що визначають психологічну готовність та професійно-інформаційну усталеність. Разом з тим, інформаційно-діяльнісна компетенція та професійно-інформаційне самовизначення знаходиться у стадії становлення, інформаційна активність є епізодичною. Фіксується прояв більшості функцій інформаційної культури (дидактичної, розвиваючої, комунікативної, виховної, мотиваційної).

3. Середній – характеризується сформованістю основних індивідуальних якостей і характеристик, базовим рівнем сформованості

основних компетенцій у структурі інформаційної компетентності, епізодичним уявленням про сутність інформаційної культури, недостатньою готовністю до застосування ІКТ; недостатньою професійно-інформаційною спрямованістю, епізодичною інформаційною активністю, нестійкістю мотивів й установок професійно-інформаційного самовизначення, несформованістю професійно-інформаційної усталеності. Функції інформаційної культури виявляються епізодично.

4. Початковий – характеризується наявністю окремих складових інформаційної компетентності (елементарні вміння опрацьовування, систематизації та передачі інформації, вміння конспектувати, аналізувати, узагальнювати, реферувати історичний матеріал, вміння роботи з друкованим текстом, базові знання та вміння з ІКТ) та психологічної готовності (основні здібності та якості, що уможливають роботу з інформацією), епізодичною й несистемною інформаційною активністю, відсутністю професійно-інформаційного самовизначення, спрямованості та усталеності на засадах цінностей професійної та інформаційної культури майбутніх учителів історії. Функції інформаційної культури практично не виявляються.

- Елементарний - характеризується наявністю елементарних компетенцій у роботі з інформацією (писати, читати, переказувати, узагальнювати) та психологічними якостями й здібностями, необхідними для цього. Більшість критеріїв інформаційної культури та її функції не виявляються.

Визначений рівневий розподіл дозволяє стверджувати, що елементарний рівень інформаційної культури має здобуватися майбутнім учителем у процесі навчання у загальноосвітній школі. Початковий рівень є бажаним для абітурієнтів, студентів, які розпочинають процес професійної освіти й може розглядатися у якості критерію для профвідбору, про необхідність якого у педагогічній освіті протягом останнього часу зазначено досить багато.

Отже, середній, достатній та оптимальний рівні інформаційної культури майбутні учителі історії мають опанувати у процесі професійно-педагогічної освіти.

Аналіз наукових праць О.Абдуліної, Н.Дем'яненко, Н.Кузьміної, Т.Мунаварової, С.Нікітчиної, Л.Яновської дозволяє визначити, що професійно-педагогічна підготовка вчителів історії - це сукупність знань, навичок і вмінь, оволодіння якими дає змогу працювати вчителем історії в школі, а також формування психологічних і моральних якостей особистості вчителя історії, важливих для визначення характеру мети і завдань його педагогічної діяльності.

Як зазначає більшість дослідників, важливою складовою професійно-педагогічної освіти є навчально-професійна діяльність особистості майбутнього вчителя історії (виробнича й педагогічна практики). Це така діяльність, у якій відбувається єдність навчання й виховання, культурного й духовного розвитку особистості, теорії і практики, зацікавленості в професійному зростанні, інформаційно-професійна активність та самовизначення, відбувається становлення досвіду застосування інформаційної компетентності.

Враховуючи, що інформаційна культура майбутніх учителів історії є складним утворенням та спираючись на наукові висновки В.Краєвського і А.Хуторського [3], ми вважаємо, що формування цього утворення передбачає засвоєння студентом не окремих елементів знань, умінь, навичок, емоційно-ціннісних ставлень, а оволодіння комплексною процедурою, в якій для кожного визначено напряму присутня відповідна сукупність освітніх компонентів, що мають особистісно-діяльнісний характер. Відповідно діагностика досліджуваного утворення має передбачати реалізацію сукупності методів науково-педагогічного дослідження, передбачати як комплексну оцінку інформаційної культури, так і її окремих компонентів та критеріїв.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Альбуханова-Славская И.А. Стратегия жизни. – М.: Мысль, 1991. – 285 с.
2. Воробьев Г.Г. Твоя информационная культура. – М.: Молодая гвардия, 1988. – 303 с.
3. Краевский В.В., Хуторской А.В. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах // Педагогика, 2003. - № 3. – С.3-10.
4. Кузьмина Н.В. Методы для анализа деятельности педагогов: Методические рекомендации. – Л., ИЦДБ, 1975. – 12 с.
5. Математические методы в социологическом исследовании. – М.: Наука, 1981. – 334 с.
6. Онищук Л. Формування професійної активності вчителя // Початкова школа, 1998. - №4. – с.50-51.
7. Сафин В.Ф. Психология самоопределение личности: Учебное пособие / Свердловский пединститут. – Свердловск, 1986. – 142 с.
8. Столяревская А.Л. Средства и методы формирования информационной культуры студентов // Международная научно-техническая конференция «MicroCAD96. Информационные технологии». – Харьков ХГПУ, 1996. – С. 110- 111.
9. Столяренко Л.Д. Основы психологии. Практикум. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 2003 – 703 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Бабенко Тетяна Василівна - кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки КДПУ ім. В. Винниченка.

Коло наукових інтересів: проблеми формування інформаційної культури майбутніх учителів історії